

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Ғафурзода Гулзода Маҳкам дар мавзуи «Хусусиятҳои адабӣ-бадеии ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 6.2. Филология (6.2.15. Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ). – Душанбе, 2026. – 186 с.

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Ғафурзода Гулзода Маҳкам дар мавзуи «Хусусиятҳои адабӣ-бадеии ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон» дар заминаи осори бачагонаи Алӣ Бобочон бар мабноси адабиёти бачагонаи тоҷик дар замони Шуравӣ ва Истиқлоли давлатӣ сурат гирифтааст ва он ба шиносномаи ихтисоси илмӣ 6.2. Филология (6.2.15. Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) мутобиқат мекунад.

Пажӯҳиш ва таҳқиқот дар заминаи баррасии сарчашмаҳои илмӣ адабии адабиёти навини тоҷикӣ ва бахшҳои он, махсусан таърихи адабиёти муосири тоҷики ҳам замони Шуравӣ ва замони Истиқлоли давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, пеш аз ҳама дар он масъалаҳои мушаххаси адабиёти муосири тоҷикӣ ва дар мундариҷаи кор омада, аз ҷумла зиндагиномаи Алӣ Бобочон, марҳилаҳои рӯзгори шоир, бозёфтҳои эҷодӣ, хусусиятҳои забонӣ, бадеӣ ва ҳунари шоирӣ ӯ мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтаанд.

Мубрами мавзу таҳқиқ. Адабиёти бачагонаи тоҷик воқеан, аз бахшҳои таркибӣ, ҷудонопазир ва пурғановати адабиёти муосири тоҷик аст, ки заминаҳои хуби он дар дарвони кӯҳан аз ҷониби адибони ҷудогона гузошта шудааст. Таълифи «Қобуснома»-и Унсурулмаолии Кайковус, «Баҳористон»-и Ҷомӣ барои қудакону наврасон гувоҳи ин андеша мебошад.

Талаби замон ва ниёзҳои маънавии ҷомеа боис ба он гардид, ки ин бахши адабиёт дар замони муосир беш аз ҳар вақти дигар рушду нумӯ ёбад. Дар ин давра адабиёти бачагона ба таври назаррас инкишоф ёфта, соҳиби намоёндагони хоси худ гардид. Алӣ Бобочон, ки фаъолияти эҷодӣ дар

замони шуравӣ ва замони истиқлоли кишварамон чараён гирифтааст, аз намояндагони барҷаста ва пурқори адабиёти бачагона ба ҳисоб меравад. Мавсуф аз худ мероси гаронбаҳоеро ба ёдгор гузошта, дар онҳо ғояҳои беҳтарини инсонгарой, созандагӣ ва тарбиявию ахлоқиро ҷо дода, хонандагони зиёдеро дарёфт намудааст.

Мухлисони шеърӣ шоир ва суҳаншиносон дар барои ҳаёт ва эҷодиёти Алӣ Бобоҷон андешаҳои судманд иброз дошта, зимнан зарурати таҳқиқи онро таъкид кардаанд. Таълифи диссертатсияи мавриди тақриз, ки ба унвони «Хусусиятҳои адабӣ-бадеии ашъори бачагонаи Алӣ Бобоҷон» тавассути кӯшишу талош ва ҷусторҳои илмии Ғафурзода Гулзода Маҳкам рӯи қор омадааст, саҳифаи ҷадидеро дар маърифат ва шинохти ҳамаҷонибаи рӯзгор ва осори шоир боз мекунад ва ин мубрамии мавзӯи таҳқиқ дар диссертатсия бармало ба мушоҳида мерасад.

Дарачаи наwgонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Дар диссертатсия мавриди назар бори аввал ба таври комили илмӣ, рӯзгору мероси адабӣ, хусусиятҳои жанрӣ, устухонбандии ашъори бачагонаи Алӣ Бобоҷон дар шакли диссертатсия мавриди таҳқиқу пажӯҳиш қарор гирифтааст. Дар ин замина, дар диссертатсия ҳунари суҳанофаринӣ, вазни ашъор, сатҳи қорбурди санъатҳои бадеӣ, забон ва сабки баёни шоир матраҳ гардидааст. Ҳамаи ин пешравиҳои эҷодӣ аз ҳунари волоии нигорандагии ӯ дарак дода, далолат ба наwgонии таҳқиқ мекунанд, ки то кунун ба таври ҷомеъ таҳқиқ нагардида буд.

Нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, аз ҷумла шиносонидани шахсияти Алӣ Бобоҷон ба хонандагон, барқарор намудани зиндагиномаи шоир, таҳқиқи осори гунагунжанри ӯ, муайян кардани мавзӯҳо, маълум кардани ғояҳои ашъори бачагонаи шоир, мушаххас намудани давраҳои фаъолияти шоир, нишон додани ҳунари суҳанофаринии шоир, пажӯҳиши бадеияти каломи бачагони вай масъалаҳои тоза, мубрам ва сареҳи илмӣ буда, арзиши таҳқиқро барои ҳимоя таъйид менамояд.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаю тавсияҳои дар диссертатсия ифодаёфта. Маводди таҳқиқшудаи диссертатсия дар асоси сарчашмаҳои эътимодбахши илмӣ ва адабӣ, бо низоми мантиқан санҷидашуда, усулу методҳои таҷрибашудаи илмӣ омода карда шудааст. Аз ин рӯ, хулосаву тавсияҳои илмӣ ва пешниҳодҳое, ки дар диссертатсияи Ғафурзода Гулзода Маҳкам оварда шудаанд, эътимодбахш буда, онҳо ба талаботи таълифи диссертатсияҳои илмӣ мутобиқ мебошанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, нух фасл, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, рӯйхати адабиёт ва интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия таркиб ёфтааст. Ҳаҷми диссертатсия ба 186 саҳифа мерасад.

Дар **муқаддимаи** диссертатсияи Ғафурзода Гулзода Маҳкам аҳаммияти мавзӯи таҳқиқ асоснок шуда, ҳадафу вазифаҳо, объекту предмети таҳқиқ, наwgониҳои илмӣ, аҳаммияти назариву амалии натиҷаҳои таҳқиқ муайяну бозгӯй гардидаанд.

Боби аввали диссертатсия **«Зиндагинома ва мероси адабии Алӣ Бобочон»** унвон дошта, аз се фасл иборат аст. Дар фасли аввали ин боб роҷеъ ба **«Зиндагиномаи Алӣ Бобочон»** сухан рафта, дар он аз давраи валодат, омӯзиш ҳам дар муассисаи таълимии миёна ва ҳам таҳсили ӯ дар Институти педагогии шаҳри Душанбе (ҳозира Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни), пеш аз ҳама фаъолияти эҷодии шоир мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтааст. Дар фасли дуюми ҳамин боб **«Ашъори бачагонаи шоир дар замони Шуравӣ»**, ки он фарогири солҳои 1963 то соли 1991 мебошад, таҳқиқ гардидааст. Дар фасли сеюми боби мазкур **«Осори бачагонаи Алӣ Бобочон дар замони Истиқлоли давлатии Тоҷикистон»** – ашъори аз солҳои 1991 то охири умр эҷоднамудаи шоир (яъне, то соли 2020) ба таҳқиқ гирифта шудааст.

Аз таҳқиқи ин бахши диссертатсия маълум мегардад, ки Алӣ Бобочон чун шоири тавоно дар ин давраи фаъолияти пурсамари

эҷодиаш зиёда аз 30 китоби гуногунжанру гуногунмавзуъ, мақолаю очерк таълиф намуда, ҳамчунин мураттиби бисёр баёзу тазкираҳои дастаҷамъона мебошад.

Боби дуҷуми диссертатсия **«Мавзуъ, жанр ва устухонбандии ашъори Алӣ Бобочон»** номгузорӣ шуда, фарогири се фасл мебошад. Фасли аввали ин боб **«Мавзуъ ва мундариҷаи ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон»** ном гирифтааст. Аз таҳқиқи ин фасли диссертатсия маълум мегардад, ки Алӣ Бобочон чун адиби тавоно ва рамузфаҳми кӯдакону наврасон дар бобати ба ҳисоб гирифтани мутобиқати мавзуъ ва мундариҷаи шеърҳояш ба хусусияти синнусолии кӯдакону наврасон истеъдоди хуб дорад. Мундариҷаи ашъори бачагонаи шоирро мавзуъҳои илмдӯстию донишомӯзӣ, эҳтироми калонсолон, падару модарон, дӯстдорӣи табиати бихиштосои кишвар ва монанди онҳо ташкил медиҳад. Фасли дуҷуми ҳамин боб **«Жанр ва устухонбандии ашъори бачагонаи шоир»** ном гирифтааст. Муҳаққиқ дар ин фасли диссертатсия низ ҷиҳати муайян кардани татбиқи меъёрҳои жанрӣ дар эҷодиёти шоир ва тарзи устухонбандии ашъори ӯ кори назарраси илмиро ба анҷом расонидааст.

Аз таҳқиқоти диссертант маълум мегардад, ки Алӣ Бобочон чун шоири касбии бачаҳо дар жанрҳои ҷаҳорпора, шеърҳои маснавигуна, шеърҳои ҳаҷвӣ, афсонаҳои назмӣи тамсилӣ, суруду тарона, ғазал, қитъа, фардбайт, чистонҳои манзум, шеърпораҳое дар шакли мусаддас, қиссаи фантастикии назмӣ ва монанди инҳо эҷод намудааст.

Роҷеъ ба ҷобачогузорӣ таносуби суҳан ё устухонбандии шеъри шоир низ диссертант кори муваффақонаро анҷом додааст. Аз ин дидгоҳ, дар диссертатсия қайд гардидааст, ки асарҳои манзуми шоир ҷанбаҳои активу нақлӣ доранд ва дар худ эҳсосу андеша, ҷаҳонбинӣ ва тафаккури муаллифро ғунҷонидаанд (Дисс., сах. 113).

Дар фасли сеҷуми ин боб **«Хусусияти ғоявии ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон»** таҳқиқу баррасӣ гардидааст. Бояд зикр кард, ки Алӣ Бобочон аз зумраи шоирони касбии бачагонаест, ки ба хусусиятҳои бадеӣ-ғоявии

ашъори хеш таваҷҷуҳи махсус зоҳир кардааст. Тавре ки аз таҳқиқоти диссертант маълум мегардад, шоир бадеиятро ба хотири ғоя ва ғояро ба хотири бадеият пос доштааст.

Чи тавре ки аз фаъолияти пурсамари эҷодии Алӣ Бобочон маълум мегардад, ӯ дар ду давраи таърихӣ пайи фаъолияти эҷодӣ будааст, яке давраи Шуравӣ ва дигаре замони соҳибистиклолии кишвар. Шоир дар ҳарду давраи таърихӣ ҳамқадами замони худ буда, дар мавзӯҳои рӯзмараи давр шеър гуфтааст.

Боби сеюми диссертатсия **«Вижагиҳои сохторию бадени ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон»** ном дорад. Диссертант дар фасли аввали ин боб вижагиҳои вазнии ашъори бачагонаи Алӣ Бобочонро таҳқиқ намудааст. Аз тақиқи ин фасли диссертатсия маълум мегардад, ки Алӣ Бобочон чун шоирони тавоно ва маҳбубу дӯстдоштаи бачаҳо ба ин унсури зотии шеър таваҷҷуҳ дошта, кӯшиш намудааст, ки шеъраш тибқи талабот ва меъёри муайяни арузӣ эҷод гардида ва писанди кӯдакону наврасон ва кулли дӯстдорони каломӣ бадеъ гардад. Фасли дуюми боби сеюми диссертатсия **«Нақши қофия ва радиф дар ашъори бачагонаи шоир»** номгузори шудааст. Дар ин фасли диссертатсия унвонҷӯ Ғафурзода Гулзода Маҳкам тавонистааст, ки дар заминаи таҳлилу баррасии ашъори гуногунранги шоир мавқеи қофия ва радифро дар онҳо муайяну баррасӣ намояд. Фасли сеюми боби мавриди назар **«Забону сабки ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон»** унвон гирифтааст. Диссертант дар ин фасли диссертатсия вижагиҳои забонӣ ва сабки баёни ашъори шоирро таҳлилу таҳқиқ намудааст.

Аз таҳқиқи масъала маълум мегардад, ки Алӣ Бобочон чун шоири тавоно ва шинохтаи тоҷик ҷиҳати муассиру хотирмон гардидани шеъраш бештар ба содагию ғановати забони каломаш диққати амиқ додааст. Соданависию мучазбаёнӣ низ далели истеъдоди фитрии адиб доништа шудааст. Алӣ Бобочон чун шоири касбии бачаҳо синну соли кӯдаконро ба ҳисоб гирифта, мувофиқ бо забони онҳо шеър гуфтааст.

Диссертант тавонистааст, дар рисола чанде аз ашъори шоирро, ки бо забони сода ва мувофиқ ба фаҳму фаросати бачаҳо суруда шудаанд, чун далел оварда, таҳлил намояд.

Ҳамчунин, аз таҳқиқи масъала маълум мегардад, ки шоир дар ашъори бачагонаи хеш аз забони зиндаи халқ, калимаву гӯйишҳои маҳаллӣ, калимаҳои иқтибосии арабӣ, русӣ-интернатионалӣ ва туркӣ-ӯзбекӣ бамаврид истифода бурда, бо ин ба хусусият, рангорангӣ ва тарзи баёни худро бармало кардааст.

Хулосаи диссертатсия дар 10 банд оварда шудааст, ки мазмуну муҳтавои корро фаро мегирад.

Аҳаммияти илмӣ ва амалии диссертатсия дар он зоҳир меёбад, ки натиҷаҳои бадастомада аз пажӯҳиши ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон дар таҳқиқи адибоне чун вай аз ҷониби муҳаққиқони риштаи таърихи адабиёти бачагона, назарияи адабиёт, сабкшиносӣ, поэтика истифода бурда шавад.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқ аз рӯйи мавзӯи диссертатсия. Ҷанбаҳои муҳимми назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар 7 мақолаи диссертант, аз ҷумла 4 мақолаи вай дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъбиқ расидааст, ки дар охири диссертатсия ва автореферат оварда шудаанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия. Диссертатсияи Ғафурзода Гулзода Маҳкам дар мавзӯи «Хусусиятҳои адабӣ-бадеии ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2. Филология (6.2.15. Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) дар сатҳи зарурии илмӣ анҷом ёфта, аз ҷиҳати мазмун ба талаботи мавҷуда мутобиқ мебошад. Диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ буда, муаллифи он ба дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2. Филология (6.2.15. Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) сазовор аст.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Дар баробари муваффақиятҳо дар диссертатсия баъзе камбудию норасоӣҳо, ҷиҳатҳои баҳсталаби илмӣ, ғалатҳои имлоӣю китобат ва баъзан техникӣ қой доранд, ки ислоҳи онҳо аз манфиат ҳолӣ нест:

1. Хуб мебуд, ки диссертант ғаслҳои дуҷуму сеҷуми боби якумро як ғасл «Осори бачагонаи шоир дар замони Шуравӣ ва дар даврони Истиқлоли давлатӣ» номгузорӣ менамуд.

2. Ғасли сеҷуми ҳамин боб «Мероси адабии шоир» унвон мегирифт, ба маврид буд.

3. Баъзе аз шеърҳо дар диссертатсия, дар мисоли «Забони тоҷикӣ», «Ғолибон», «Явроз», «Мусича» такрор омадаву дубора таҳлил гардида, боиси васеъ шудани ҳаҷми рисола гардидааст (Дисс., сах. 109, 116, 117, 120, 126).

4. Дар диссертатсия фикру ғуфтаҳои такрор низ ҷашмрасанд (Дисс., сах. 108, 112).

5. Дар диссертатсия баъзе аз ғалатҳои имлоӣю китобат ҳам ба назар мерасанд (Дисс., сах. 9, 10, 13, 14, 18, 69, 71, 85).

6. Баъзан ғалатҳои техникӣ низ дар рисола роҳ ёфтаанд (Дисс., сах. 3, 24, 30, 67, 76, 95, 114, 115, 136).

Эроду камбудии зикршуда, дар маҷмӯъ, аҳамияти назарӣю амалии диссертатсияи мазкурро коста намекунанд ва ба муҳтавои кор таъсири манфии зиёд намерасонанд.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Ғафурзода Гулзода Маҳкам дар мавзӯи «Хусусиятҳои адабӣ-бадеии ашъори бачагонаи Алӣ Бобочон» барои дарёфти дараҷаи илмӣю номзади илмҳои филологӣ аз рӯйи ихтисоси 6.2. Филология (6.2.15. Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ) пешниҳод гардидааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори

8